

NUSAYRİLERİN ETNİK KÖKENİ

The Ethnic Origin of the Nusayris

Die Ethnische Herkunft der Nusairier

Hüseyin TÜRK *

ÖZ

Hatay, Adana ve Mersin’de yoğun olarak yaşayan Nusayriler (Arap Alevileri), diğer etnik gruplara göre, daha izole ve daha gizli bir örgütlenmeye sahiptirler. Halk arasında “Fellah” ve “Arap Uşağı” olarak bilinir ve tanınırlar. “Nusayri” kelimesi ise halk tarafından bilinmemekte, sadece bilimsel literatürde kullanılmaktadır. Geleneklerini ve inançlarını korumanın, yaşamlarını sürdürmenin bir yolu olarak gördükleri “gizliliği” ve kapalı cemaat yaşamını, tamamıyla bir korunma ve savunma mekanizması olarak bugüne kadar sürdürmüşlerdir. Nusayrilik Hz. Ali’nin tanrılaştırılması, Hızır inancının güçlülüğü, türbe inancının güçlülüğü, tenasüh inancı, bütün dinlerin, bütün peygamberlerin ve hatta bilgi üretenlerin kutsal sayıldığı, kapalı cemaat örgütlenmesi ve gizlilik esasına dayanan, batını İslami bir mezheptir. Fonksiyonel olarak birbirine bağlı olan bu özelliklerin tümü Nusayri inanç sistemini oluşturmaktadır. Hatay’da nüfusça en kalabalık etnik grup Türk Sünnilerdir. Nusayriler (Arap Aleviler) ise nüfus oranı itibariyle ikinci etnik grubu oluştururlar. Arap Sünniler ve Arap Hristiyanlar ise nüfusça azımsanmayacak sayıda dırlar. Türk Sünnilerin ana dilleri Türkçedir. Bu grubun dışında kalan Arap Alevi, Arap Sünni ve Arap Hristiyanların ana dilleri Arapçadır ama Türkçeyi de konuşma dili olarak kullanmaktadırlar. Halk arasında “Fellah” ve “Arap Uşağı” olarak bilinir ve tanınırlar. “Fellah” Arapçada

* Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, huseyinturk@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3231-8278.

çiftçi anlamına gelmektedir. Fellah denmesinin nedeni bu insanların yüzyıllarca büyük toprak ağalarının yanında ırgat ya da yanaşma olarak çalışarak çiftçilik yapmalarıdır. “Arap Uşağı” ise onların Arap etnik kökenlerinin vurgulanması anlamında, “Nusayri” kelimesi ise halk tarafından bilinmemekte, sadece bilimsel literatürde kullanılmaktadır. Nusayrilerin tarihiyle ilgili birçok kaynakta kısa bilgiler verilmesine karşın, bunların çoğu da birbirleriyle tutarlı olan bilgiler değildir. Aslında Nusayrilerin tarihi konusunda olduğu gibi, etnik kökenleri konusunda da bir belirsizlik vardır. Bu çalışmada Hatay’da yaşayan Nusayrilerin etnik kimliği, incelenen kaynaklara ve alandan elde edilen bulgulara dayanarak tartışılacak ve açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nusayrilik, Arap Aleviliği, Hatay, Kimlik, Etnik kimlik.

ABSTRACT

The Nusayris (Arab Alevis), who live in Hatay, Adana, and Mersin, have a more isolated and secretive organization than other ethnic groups. They are known and recognized as “Fellah” and “Arab Uşağı” among the people. The term “Nusayri” is not commonly used among the general public, but only in scientific literature. They have continued their secrecy and closed community life, which they see as a way to protect their traditions and beliefs and to sustain their lives, as a completely protective and defensive mechanism until today. Nusayrism is a batini Islamic sect based on the deification of Ali, the strength of the belief in Khidr, the strength of the belief in the tomb, the belief in transmigration, the belief that all religions, all prophets, and even those who produce knowledge are sacred, and the closed community organization and secrecy. All of these characteristics, which are functionally interconnected, constitute the Nusayri belief system. In Hatay, the most populous ethnic group in terms of population is Turkish Sunnis. Nusayris (Arab Alevis) constitute the second largest ethnic group in terms of population. Arab Sunnis and Arab Christians are also a significant number in terms of population. The mother tongue of Turkish Sunnis is Turkish. The mother tongue of Arab Alevi, Arab Sunni, and Arab Christian outside of this group is Arabic, but they also use Turkish as a spoken language. They are known and recognized as “Fellah” and “Arab Uşağı” among the people. “Fellah” means farmer in Arabic. The reason for being called Fellah is that these people have been farming for centuries by working as laborers or associates alongside large landowners. “Arab Uşağı” means emphasizing their Arab ethnic origin, and the word “Nusayri” is not known to the people, but is only used in scientific literature. Although many sources provide brief information about the history of the Nusayris, most of them are also inconsistent information. There is uncertainty about their ethnic origin, as well as about the history of the Nusayris. In this study, the ethnic identity of the Nusayris living in Hatay will be discussed and explained based on the sources studied and the findings obtained from the field.

Keywords: Nusayrism, Arab Alevism, Hatay, Identity, Ethnic identity.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Nusairier (arabische Aleviten), die in Hatay, Adana und Mersin beheimatet sind, weisen in ihrer Organisation im Vergleich zu anderen ethnischen Gruppen einen höheren Grad der Isolation und Diskretion auf. Im Volksmund werden sie *Fellab* („Bauer“) und *Arap Uşağı* („Diener der Araber“) genannt. Der Begriff „Nusairier“ ist in der breiten Öffentlichkeit kaum bekannt und wird nur in der wissenschaftlichen Literatur verwendet. Die Nusairier betrachten „Geheimhaltung“ und ein geschlossenes Gemeinschaftsleben als Mittel zum Schutz ihrer Traditionen, ihres Glaubens und ihrer Existenz und beherzigen diese Praxis als Schutz- und Verteidigungsmechanismus bis heute. Die nusairische Religion ist eine esoterische islamische Sekte, die sich auszeichnet durch die Vergöttlichung vom Propheten Ali, einen starken Glauben an Hızır, einen starken Glauben an die Heiligkeit von Grabstätten, den Glauben an die Wiedergeburt, den Glauben, dass alle Religionen, alle Propheten und sogar all diejenigen, die Wissen erzeugen, als heilig gelten, eine geschlossene Gemeinschaftsorganisation und Geheimhaltung. All diese Merkmale, die funktional miteinander verbunden sind, machen das Glaubenssystem der Nusairier aus. Die bevölkerungsmäßig größte ethnische Gruppe in Hatay sind die türkischen Sunniten. Die Nusairier sind die zweitgrößte ethnische Gruppe in Hatay. Arabische Sunniten und arabische Christen sind ebenfalls sehr zahlreich vertreten. Die Hauptsprache der türkischen Sunniten ist Türkisch. Die Muttersprache der arabischen Aleviten, der arabischen Sunniten und der arabischen Christen ist Arabisch, doch sie sprechen auch Türkisch zur Verständigung im Alltag. Der Grund, warum die Nusairier *Fellab* genannt werden, was im Arabischen so viel wie Bauer bedeutet, ist, dass sie seit Jahrhunderten als Arbeitskräfte oder Handlanger für Großgrundbesitzer Landwirtschaft betreiben. Durch den Ausdruck „Diener der Araber“ soll ihre arabische Herkunft unterstrichen werden. Obwohl viele Quellen kurze Darstellungen zur Geschichte der Nusairier enthalten, stimmen die meisten von diesen nicht miteinander überein. Tatsächlich herrscht Unklarheit sowohl über die ethnischen Ursprünge der Nusairier als auch über ihre Geschichte. In dieser Studie wird die ethnische Identität der in Hatay lebenden Nusairier auf der Grundlage der untersuchten Quellen und der vor Ort gewonnenen Erkenntnisse diskutiert und erläutert.

Schlüsselwörter: Nusairische Religion, arabisches Alevitentum, Hatay, Identität, ethnische Identität.

Giriş

Çeşitli dini ve etnik toplulukların yüzyıllardır birlikte ve hoşgörü içinde yaşadığı Anadolu’da bu ortamın sürekliliğini sağlamanın en iyi yolu, elbette ki farklı kültürel kimlikleri iyi tanımaktan geçer. Bu anlamda farklı gelenek, görenek, inanç ve uygulamaları sergileyen insanları tanımak amacıyla yapılacak bilimsel nitelikli araştırmaların yapılması gereklidir. Halkı siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda geliştirmek, onun tutumlarının, davranışlarının, inanç ve uygulamalarının temelinde yatan nedenleri bilmekle mümkündür. Bu konuda en önemli görev ise kültürel antropolojiye düşmektedir.

Hatay’da nüfusça en kalabalık etnik grup Türk Sünnilerdir. Nusayriler (Arap Aleviler) ise nüfus oranı itibarıyla ikinci etnik grubu oluştururlar. Arap Sünniler ve Arap Hıristiyanlar ise nüfusça azımsanmayacak sayıda dırlar. Türk Sünnilerin ana dilleri Türkçedir. Bu grubun dışında kalan Arap Alevi, Arap Sünni ve Arap Hıristiyanların ana dilleri Arapçadır ama Türkçeyi de konuşma dili olarak kullanmaktadırlar. Yaşlı kuşak arasında Arapçayı okuma ve yazma dili olarak kullananların sayısı daha fazladır. Günümüzde Arapça Türkçe ile birlikte konuşma dili olarak kullanılmaktadır. Ancak son yıllarda gençler arasında Arapça konuşma bilenlerin sayısı giderek azalmaktadır. Bugün bölgede konuşulan Arapça, bozuk bir diyalekt olup, içerisinde Türkçe sözcükler de kullanılmaktadır. Türkçe genellikle Hatay’ın Türkiye’ye katılmasından (1939) sonra doğmuş olan daha genç nesil tarafından konuşulur. Halk içinde Türkçeyi birinci dil konumuna yükseltme yönünde bir eğilim gözlenmektedir. Hatay’da nüfus esas itibarıyla bu dört etnik gruptan oluşur. Bunların dışında bir köy veya mahallede toplanmış durumda yaşamakta olan Çerkezler, Süryaniler, Ermeniler, Afganlılar ve Özbekler gibi küçük azınlık gruplar da vardır (Türk, 2005: 23-24).

Nusayriler (Arap Alevileri) Lübnan, Suriye ve Türkiye’nin güneyinde Adana, Mersin ve özellikle de Hatay’da yaşamaktadır (Olsson, 1999: 216). Hatay’da yaşayan Nusayriler, diğer etnik gruplara göre, daha kapalı ve daha gizli bir cemaat örgütlenmesine sahiptirler. Nusayrilik Bâtini ve Alevi öğretilere dayalı olan kendine özgü bir mezheptir. Bâtınlığın temel ilkesi olan bâtnî-zahiri ilişkisi Nusayrilerin bütün inanç dünyalarında etkili olmaktadır. Geleneklerini ve inançlarını korumanın, yaşamlarını sürdürmenin bir yolu olarak gördükleri “gizliliği” ve kapalı cemaat yaşamını, tamamıyla bir korunma ve savunma mekanizması olarak bugüne kadar sürdürmüşlerdir. Nusayrilik Hz. Ali’nin tanrılaştırılması, Hızır inancının güçlülüğü, türbe inancının güçlülüğü, tenasüh inancı, tevîl ve takiyye ile belirginleşen; bütün

dinlerin, bütün peygamberlerin ve hatta bilgi üretenlerin kutsal sayıldığı, kapalı cemaat örgütlenmesi ve gizlilik esasına dayanan, Bâtını İslami bir mezheptir. Fonksiyonel olarak birbirine bağlı olan bu özelliklerin tümü Nusayri inanç sistemini oluşturmaktadır.

Türkiye'deki Alevi gruplardan sadece Nusayrilerde gizlilik ve kapalı cemaat yaşamı sürdürülmektedir. Bu nedenle Nusayriler hakkında çok az yayın yapılmıştır. Aleviliğin farklı bir biçimi olan Nusayriler hakkında çok az şey bilinmektedir. Nusayrilikle ilgili kaynaklar daha çok Arapça el yazmalarından oluşmaktadır. Bu eserler, lehçe özelliklerinin yanı sıra edebi olmayan başka özellikler de içeren belli bir "sosyolekt"le yazılmışlardır. Bu sosyolekt daha çok bu metinlerin bätını yapısıyla ilgilidir. Nusayrilerin öğretiyeye ve ritüele ilişkin Bätını sözlü geleneklerinden alınmış belli anahtar kelimeler ve jestler birbirini tanımaya yarayan şifreler gibi kullanılmaktadır. Bu metinlerden en önemlisi Hamdan-el Hasibi tarafından yazılan *Kitab-ul Mecmu'*dur. *Kitab-ul Mecmu'*da yer alan dualar Turan (1996) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Yola kabul edilenlere bu kitapta bulunan sureler sözlü ya da yazılı olarak öğretilir. Bunun dışında el yazması olmayan birkaç çalışma vardır. Bunlardan en önemlisi Nusayrilerle ilgili Avrupa dilinde yayınlanmış tek monografi olan Rene Dussaud'un kitabı *Histoire et religion des Nosairis (1900)*'dir (Bkz. Olsson, 1999a: 219, 231). Nusayriler hakkındaki en fazla eser Fransızca kaleme alınmıştır. Fransızlar Suriye'yi işgalleri sırasında bu toplumu dini, siyasi ve kültürel olarak araştırmış ve buna uygun politikalar belirlemişlerdir. İngilizce ve Arapça kaynaklar da vardır. Massignon, bu kaynakları değerlendirmiş ve özetlemiştir (1993). Bu çalışmaların içerisinde Turan tarafından Sorbon Üniversitesinde yapılan doktora tezi (1973) oldukça önemlidir.

Nusayrilik hakkında yazılanların yetersiz, bilimsel olmayan ve çoğunlukla da yanlış olması nedeniyle; bu çalışmada yanlış kaleme alınan kaynaklardan uzak durulmuş, Nusayriler hakkında bilgi edinmek için Hatay Nusayrileri arasında bulunarak katımlı gözlemler ve görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, yabancı literatür ve konuya objektif bir yaklaşım sergileyen bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır. Çalışmada alan araştırması "field work" tekniği temel alınarak Nusayrilerin etnik kökeni din dışı bilimsel bir yaklaşımla araştırılması ve tartışılması amaçlanmaktadır.

Etnik Köken

Hatay bölgesinde yaşayan Nusayriler (Arap Alevileri), diğer etnik gruplara göre, daha izole ve daha gizli bir örgütlenmeye sahiptirler. Halk arasında "Fellah" ve "Arap

Uşâğı” olarak bilinir ve tanınırlar. “Fellah” Arapçada çiftçi anlamına gelmektedir. Fellah denmesinin nedeni bu insanların yüzyıllarca büyük toprak ağalarının yanında ırgat ya da yanaşma olarak çalışarak çiftçilik yapmalarıdır. “Arap Uşâğı” ise onların Arap etnik kökenlerinin vurgulanması anlamında, “Nusayrı” kelimesi ise halk tarafından bilinmemekte, sadece bilimsel literatürde kullanılmaktadır. Melikoff (1994: 26, 34), Nusayrı sözcüğünün Suriye’de geleneksel olarak kullanılmaktayken sonradan bu sözcüğün yerini “Alavî” (Alaouite) deyiminin aldığını ve Türkiye’de kullanılan “Alevî” sözcüğünün de Suriye’deki Nusayrilere “Alavîler” denmeye başlandıktan sonra yaygınlaşmış olabileceğini ileri sürmektedir.

Etnik grup veya etnik kavramı oldukça farklı ve yanlış anlamlarda kullanılmıştır. Bu konuda çalışma yapan Aydın’a göre (1998: 54-55); “etnik kavramı daha çok “soy”, “kandaşlık” veya “aynı dili konuşmak” ile doğrudan ilişkili görülmüştür. Oysa “ethnie” kavramı, yer ve zamana bağlı olarak, bütün bunları, bunlardan birini veya birkaçını içerebileceği gibi, aslında bir grubun kendisini farklı olarak algılamasına bağlı olarak kültürel kimliğe bitişik, ayrı bir “halk olma”, ayrı bir “kültürel varlık” olma bilinciyle, bu bilincin simetrik algısı olan “öteki” ile araya çizginin çekildiği noktada başlar. Bu nedenle kavrama yapılan bütün süreklilik ve doğallık atıfları bilim dışı ve ideolojiktir. Bir grubu diğer gruplardan ya da çoğunluktan ayırt etmek, farklılığını belirlemek için kritik unsurlar vardır. Grup üyelerinin farklı gruplardan olanlarla evlenmelerinin yasak oluşu, grubun kaçınamayacağı bir baskı ya da tehircle karşılaşması; dinsel farklılık, ekonomik etkinlik ve yerleşme örüntüleri bakımından diğerlerinden açık bir biçimde farklı oluşu; dışardan gelen bir tehdide karşı bir tepki olarak kendi kimliğini vurgulama ihtiyacının ortaya çıkması; diğer gruplarla veya çoğunlukla ortaklıkları olmakla birlikte, çoğunluktan onları ayırt eden belirgin kültürel özelliklerin bulunması ya da kendilerini çoğunluğun paylaştığı kültürden saymalarına karşın çoğunluğun onları ırksal ya da dinsel özellikleri nedeniyle dışlamaları bu kritik unsurlar arasında sayılabilir. Etnikliğin bu özelliklerinden büyük bir çoğunluğu Nusayriler için geçerli olmasından dolayı onları belirgin bir etnik grup olarak algılamak gerekmektedir. Ancak aşağıda görüleceği gibi Nusayrilerle ilgili etnik kıstaslar yanlış seçilmiş ve yanlış değerlendirilmiştir.

Nusayrilerin tarihiyle ilgili birçok kaynakta kısa bilgiler verilmesine karşın, bunların çoğu da birbirleriyle tutarlı olan bilgiler değildir. Aslında Nusayrilerin tarihi konusunda olduğu gibi, etnik kökenleri konusunda da bir belirsizlik vardır.

Nusayrilerin etnik kökenleri üzerinde duranların başında Tankut gelir. Tankut (1938: 8-10) eski Türk topluluklarının inançlarından iz taşıdıklarından hareketle Nusayrilerin Türk soyundan geldiklerini savunmaktadır. Antropolog Felix Von Luschan'ın araştırmalarına dayanarak Nusayrilerin Anadolu Alevileri ile aynı etnografik özelliklere sahip olduklarını ve kafatası endislerinin “Tahtacı” olarak isimlendirilen Türkmen Alevileriyle aynı olduğunu söylemektedir. Tankut, Nusayrileri Anadolu'nun ilk Türk toplumları arasında gösterir ve kökenlerini de Eti Türklerine bağlar. Kullandıkları Arapçada Alpinlere özgü fonemin hâkim olmasının dil özellikleri bakımından da Arap olmadıklarını işaret ettiğini belirtir. Hatta Suriye'nin yerli halkının Arap olduğu görüşünü de reddeder.

Bu görüşü destekleyenlerden Türkmen (1939: 177-219), Hatay Alevileri olarak isimlendirdiği Nusayrilerin Türk olduğunu ve sadece Arapça konuşmalarının farklı bir etnik köken için yeterli olmadığını savunmaktadır. Ona göre geçmişte haksız hücumlara ve iftiralara uğrayan Nusayriler 1517'de Yavuz Sultan Selim'in Hatay'ı işgalinden sonra Arapça konuşmaya başladılar. Onların asıl dilleri Türkçedir. Bu nedenle Arapçayı tamamen hazmedemeyerek Türkçe'nin tamamen silinememiş izlerini içeren natamam bir Arapça konuşmaktadırlar. Şii bir Türk cemaati olan Hatay Alevileri ile Hatay'ın Sünni Türkleri arasında çok önemli bir fark yoktur. Onların arasındaki en önemli farklılık Şiilerin Ali'yi ifrad derecesinde sevmeleridir. Hatta Nusayriler eski Türk inançlarını da yaşatırlar. Örneğin Nusayrilerdeki güneşin kutsallığı inancı eski Türklerden geçmedir.

Nusayrilerin Türk oldukları görüşünü Önder de desteklemektedir (1999: 215-221). Önder, yerli ve yabancı antropologların Nusayrilerden elde ettikleri kafa endisleri, dil ve kültürel özelliklerine dayanarak, bu grubun Türk olduğunu iddia etmektedir. Hatay'da yaşayan Sünnilerle yakın kafatası endisine sahip olan Nusayrilerin Arapların kafatası endis ortalamasına hiç uymaz, bu nedenle de Nusayriler Türk'tür ve Arap ırkından olmaları mümkün değildir. Önder, “Altısı yabancı biri Türk olan 7 antropoloğun 10 farklı endis ölçümüne göre Nusayrilerin Türk endisine sahip oldukları kanıtlanmıştır” diyerek Nusayrilerin antropolojik verilere göre Arap olduklarını düşünmenin imkânsız olduğunu belirtmektedir. Nusayriler Abbasiler döneminde (9. yy) Hatay, Adana, Tarsus ve Mersin'e yerleştirilmiş Oğuz Horasan Türklerindedir. Dahası endogamik evlilik konusunda öteki Alevi gruplardan daha katı oldukları için Türklüklerini en saf korumuş bir gruptur.

Öte yandan ana dillerinden dolayı Arap sayılan ve vaktiyle Hıristiyan oldukları ifade edilen Nusayriler için Osmanlı Arşiv belgelerinde “Evlâd-ı Arap’dan Nusayrî Kabilesi” (Bilgili, 2010: 59) şeklinde bahsedilirken, Cumhuriyet Arşivi Nusayrî raporlarında Nusayrilerin aslen Türk oldukları ve Alevî Mezhebinde bir İslam fırkası oldukları ifade edilmiştir. Andrews (1992: 214-218) ise Nusayrilerin Arap etnik kökenine sahip olduklarını savunmaktadırlar. Dillerini Suriye’deki Gebel ve Ansariye bağlı Süryani/Lübnan Arapça lehçesi olarak niteleyen Andrews, Nusayrilerin dini bilgi bakımından Türkiye’de yaşayan öteki Alevi gruplardan daha aydınlanmış oldukları inancındadır. Bugün Suriye ve Ürdün’e ait olan topraklardan İbrahim Paşa zamanında gelip, yeni yerleşim bölgeleri kurmuşlardır. Aynı dil ve din kategorisinde bir alt grup oluşturmuşlardır.

Nusayriliğin kökenini Fenikelilere ve onların dini olan paganizme dayandıran Arınberg-Laanatza (1999: 195-197) ise Nusayri isminin yanı sıra “Suriye Alevileri” ismini de kullanmaktadır. Ona göre; Türkiye’de yaşayan Nusayrileri de kapsayan Suriye Alevilerinin kökeni türdeş bir Arap aşiretine dayanmaktadır. Arapça konuşan Aleviler mezhep yönelişlerinin köklerinin Arap manevi önderleri yoluyla katışıksız bir Arap-İslam bağlamında bulunduğunu ve başka etnik ya da dini bağlamlarda bulunmadığını söylemektedirler. Bu nedenle Türkiye ve Suriye Aleviliği arasında kurulan nihai bağlantı da kesin olarak reddedilmektedir. Türkiye’de yaşayan yaklaşık 1 milyon Arap’ın çoğunluğu Alevidir ve Hatay’da yaşayan bu Araplardan birçoğu Nusayridir ve Suriye’deki Alevilerle bağlarını sürdürmektedir.

Arınberg-Laanatza (1999: 199), Aleviliğin etnik ve dilsel açıdan farklı parçalar içerdiğini ve etnik kimliğin belirlenmesinin her grubun anadiliyle derinden ilgili olduğunu söylemektedir. Aleviler arasında dört farklı dil grubuna rastlanmaktadır: Türkçe, Arapça, Zazaca ve Kurmançi. Bu bakımdan Türkiye Alevileri, Suriye Alevileriyle aralarında hiçbir bağlantı kurmamaktadır; ama belli bir ortak tarihsel geçmişleri de vardır. Gerek Türkiye gerekse Suriye Alevilerinin kimlik tanımlamaları, bir zamanlar içlerine dâhil edildikleri ya da kökenlerinin dayandığı Arap, Türk ya da Kürt geçmişinin jeopolitik aşiret bağlarıyla yakından ilgilidir. Bu etnik-dinsel kimlikler bölücü ve tecrit edici etkenler olarak işlev görmektedir. Suriye’de yaşayan Nusayriler hakkındaki araştırmalarıyla tanınan Olsson da (1999: 215) Nusayrilerin etnik kimliği konusunda Arınberg-Laanatza ile aynı görüştedir. O da Suriye’de ve Türkiye’nin güney kıyı şeridinde (Hatay, Adana ve Mersin) yaşayan ve Arapça konuşan Alevileri, Suriye Alevileri ve Nusayri olarak tanımlamakta ve onların Arap kökenli olduklarını söylemektedir.

Nusayrilerin etnik ve müzikal kimliği hakkında Hatay'da yapılan bir tez çalışmasında da onların Arapça olan etnik müzikleri belirlenmiştir. Bu da onların Arap etnik kimliği savını doğrulamaktadır (Bkz. Bağrı ve Karahasanoğlu, 2015: 48-61). Hatay'da yaşayan Nusayrilik hakkında yazan Nusayri din adamları ve Nusayri önde gelenleri de kendilerini Arap Alevisi olarak tanımlamaktadır (Güler, 1994; Sönmez, 1994; Rende, 1994 ve Reyhani, 1995: 174).

Nusayriliğin tarihi kökeni hakkında araştırma yapan et-Tavil (2000: 47) Nusayrilerin etnik kökenini İslam öncesine kadar indirmekte ve Gassanoğulları, Tenuhiler, Fenikeliler, Kahtunoğulları, Mehârizeler, Mudariler, Adnamilerden Rabiâoğulları ve Çerkezler ile Türklerin bir bölümüne dayandırmaktadır. Nusayrilik hakkında çalışan yazarlardan Karasu (2003: 8), "Akdeniz bölgesinin en eski sakileri olan Nusayriler Lübnan, Suriye ve Türkiye'de yaşamaktadırlar, aynı dili konuşmakta, aynı inancı paylaşmaktadırlar ve Arap etnik kökenlidirler" demektedir. Türkiye'de yaşayan Nusayrileri Arap Alevileri olarak isimlendiren Uluçay (1999; 2003: 11) da onların Arap etnik kökenli olduklarını vurgulamaktadır. Ona göre; "*Türkiye ve başka ülkelerde yaşayan Nusayriler arasında dini inanç bakımından hiçbir fark yoktur. Sonuçta Nusayriler; farklı siyasal sistemleri olan, gelişmişlik düzeyleri ve idealleri farklı olan, fakat halkın Müslüman olduğu devletlerin vatandaşlarıdır.*"

Osmanlı müelliflerinden Ahmet Cevdet Paşa Nusayriler hakkında, "*Nusayriler Berrü's-Şam'da Lazkiye, Trablus ve civarındaki dağlarda oturmaktadırlar. Dimaşk ile Salibiyye'de dahi bulunurlar. Bunlar da Bâtınyyeden bir fırka olup, Dürzîler gibi takıyye yaparlar. Mezhep ve diyanetlerini gizleyerek Müslüman görünürler. Bunların da Ukkâl ve Cühhâl'i olup, tenâsiha inanmalarıyla da Dürzîlere benzeyenler. Ancak inançlarının teferruât ve tafsiline girildiği zaman aralarında büyük fark olduğu görülür*" (Dalkıran, 2003: 215) ifadelerini kullanırken, Nusayrilere göre Hz. Ali'nin gökyüzüne yükseldiği, bu nedenle de onların güneşin doğuşu ve batışı esnasında güneşe secde ve yıldızlara hürmet gösterdiklerini anlatmaktadır. Bu anlamda pek çok yönden Dürzîlere benzeyen Nusayriler, güneş ve yıldızlara taparak da Mecusileri andırmaktadır. Beşe (2010: 11) ise daha çok Lazkiye bölgesinde düzlük ve dağlık alanlarda yaşayan bu topluluğu, inanç sistemi açısından Karmati ve Haşhaşi gibi gruplardan sadece isim ve doktrin olarak ayrılan bir mezhep olarak tanımlar.

Ayrıca Hristiyanlıktaki baba-oğul-ruhu'l-kuds üçlemesi, Nusayrilikte kendisini Ali-Muhammed-Selman el-Farisi şeklinde göstermiştir.

Arap Hristiyanları “*mânâ-isim-bâb*” üçlemesini teslis inancından alınmış gibi göstererek, Nusayrilerin Hristiyan olduklarını savunmuşlardır. Buna göre Nusayriler inanç sistemlerinin temelini Kur’an’ın emrettiği beş esası: Tevhid, Adalet, Nübüvvet, İmamet ve Mead’i koyarlar (Işık, 2014: 254). Benzer bir görüş de Nusayrî, kelimesinin “Nasranî=Hristiyan” kelimesinden geldiği ile manasının Hristiyanlık olduğudur. Ortaya atılan bu iddialara göre, Nusayrilik gerçekte Hristiyanlığa ait bir dindir; çünkü aralarındaki ayrılık son derecede azdır. Yine “Nusayrî” kelimesi, “Nasranî=Hristiyan” kelimesinin hakaret manası kastedilen küçültmesidir (ki manâsı ‘Hristiyanlık’ demektir). Mesela Renan’ı bu görüşe sevk eden husus, Nusayrîlik ile Nasranîlik=Hristiyanlık arasında, mukaddesat ve inanç yönünden bulunduğu benzerliklerdir (Bkz. Palabıyık, 2010: 26; Massignon, 1993: IX, 365).

Nusayri inanç sistemini oluşturan kültürel öğelerin büyük bir çoğunluğu başka kültür ya da inançlardakilere benzerlik göstermekte ya da doğrudan başka kültür ya da inançlardan etkilenme sonucunda alınmıştır. Bu da Nusayriliğin senkretik bir inanç biçimi olduğunu göstermektedir. Nusayrilikte tanrı olarak görülen Ali’nin ay, güneş ya da bu ikisini kapsayan gökyüzünde yerleştiği inancı eski Türk inançlarındaki Gökyüzü tanrısı inancına büyük bir benzerlik göstermektedir. Nusayriliğin temelini oluşturan “Ayn-Mîm-Sin” (Mana-İsim-Kapı: Ali-Muhammed-Selman-ı Farisi) inancı, Anadolu Aleviliğindeki “Hakk-Muhammed-Ali” üçlemesine ve Hristiyanlıktaki Baba-Oğul-Kutsal Ruh biçimindeki teslis inancına benzerlik göstermektedir. Şamanlarla şeyhler arasında yetiştirilme süreçleri ve toplumda yerine getirdikleri görevleri bakımından benzerlik vardır. Toplu namaz (cem) töreni, kırklar ceminden köken almaktadır. Bu nedenle İslami bir kökeni olduğu söylenebilir. Ancak bu törenin eski Türklerin Şamanist geleneklerinde bulunan törenlere de benzerlik gösterdiği söylenebilir. Nusayriler, İslamiyet’teki önemli günlerin kutlandığı bayramların yanı sıra, nevruzu ve Hristiyan bayramlarının bütünü de kendi bayramları olarak kutlamaktadırlar. Bayramlar konusunda Hristiyanlardan önemli ölçüde etkilendikleri görülmektedir. Bütün törenlerde kurban kesilmesi ve kurbanın erkekler tarafından kesilmesi eski Türk inançlarında da olmakla birlikte, gerçekte kurbanın Anadolu’nun antik toplumlarında da önemli bir ritüel olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde adak ve adak yerleriyle ilgili inançlara eski Türklerde rastlanmakla birlikte, antik çağda Harbiye’de sıkça rastlanan bir gelenek olduğu da bilinmektedir. Adak yerlerinden özellikle türbelerde yapılan çeşitli inanç ve uygulamalara (dilek ağacı, çaput bağlama ve türbe etrafında dönme, doğa kültleri) eski Türklerin Şamanist geleneklerinde de rastlanmaktadır. Adakla ilgili inançlardan mum yakmanın daha çok Hristiyanların kiliselerde yaptıkları ayinlerde

önemli bir yeri vardır. Ancak mumun şaman ayinlerinde de kullanıldığı bilinmektedir. Bahur ise daha çok Uzakdoğu kültürlerinde yaygın olmakla birlikte, Arap kültüründe de sıkça rastlanmaktadır. Ancak tütsü yakmak eski Türk inançlarında da vardı. Saç adağının ise Arap kültürüne özgü bir gelenek olduğu belirtilmektedir. Hızır inancı, İslami kökenli olarak bilinmekle birlikte, Hıristiyanlarda da Mar Corcus (St. Georges) inancı olarak varlığını sürdürmektedir. Hıdırellez olarak bilinen bahar bayramı kutlamaları ise evrensel bir inançtır. Ancak eski Anadolu toplumlarında da var olan ve isim değiştirerek günümüze kadar ulaşan köklü bir gelenek olduğu söylenebilir. Ölü aşı, eski Türklerde yoğ aşı olarak bilinmekte ve ölümler kültü ile birlikte atalar kültüyle bağlantılı en büyük törenlerden biridir. Tanrının (Ali'nin) insan bedeninde tecellisi inancı, Budizm ve Zerdüşlükte de vardır. Buda'nın ve Zerdüş'tün kendini bildirmek için insan kılığında doğduğuna inanılmaktadır. Reenkarnasyon ya da tenasüh, eski Mısır, Hint ve Manihaizm'de yaygın olarak rastlanan bir inançtır. Ayrıca antik Yunan toplumlarında ve eski Türk toplumlarında da yer alan bir inanıştır. Manici ve Budacı inançlardan etkilenme sonucunda eski Türk inançlarına ve oradan da Aleviliğe girdiği söylenmektedir. Ancak Nusayriler Kuran-ı Kerim'de bu inanın yer aldığını ve bu nedenle de asıl kökenin İslami olduğunu savunmaktadırlar (Türk, 2005: 225-227).

Hemen hemen bütün yeryüzü toplumlarında, eski Türk toplumlarında ve eski Anadolu toplumlarında görülen yağmur duası Nusayrilerde de varlığını sürdürmektedir. Amcakızı evliliği Orta doğu Müslüman toplumları arasında özellikle de Araplarda yaygın olarak görülen bir evlilik biçimidir. Hz. Muhammed'in amcakızıyla evlenmesi bu evliliğin İslami kökenini belirginleştirmektedir. Bu nedenle, Nusayrilerde bu evlilik biçiminin oldukça yaygın olmasında Müslüman Arap geleneklerinin ve Ortadoğu kültürünün etkisi olduğu söylenebilir. Nusayrilerin evlenme gelenekleri eski Anadolu toplumlarında geçmişten beri varlığını sürdüren geleneklerdir. Saçı geleneği eski Türklerde de yaygın bir gelenektir. Bayram ve adak gibi önemli günlerde yapılan Nusayrilerin törensel yemeği olan hırisi, eski Anadolu toplumlarında et ve tahıldan yapılan törensel yemeğe benzerlik göstermektedir. Ermenilerin de geleneksel yemeği olan hırisi, ayrıca çok farklı toplumlarda farklı isimlerle anılan törensel bir yemektir. Ancak hırisinin Ortadoğu mutfak kültüründen etkilenme sonucunda Nusayrilerin yemek kültürüne girdiği söylenebilir (Türk, 2005: 225-227).

Nusayrilik özünde İslami bir mezhep olmakla birlikte, yukarıda verilen bütün Türk tarafından elde edilen bulgular (2005), Nusayriliğin inanç sistemini oluşturan inanç ve uygulamaların geçmişte yaşamış çeşitli kültür veya inanç biçimlerinden

etkilenme sonucu alınarak bir bütün içinde sentez edildiğini söylemektedir. Bu da Nusayriliğin çeşitli inançların bir sentezi, bir inançlar karışımı veya senkretik bir inanç biçimi olduğunu göstermektedir. Aslında Nusayriliğin bu senkretik yapısıyla kapalı cemaat yaşamı ve inanç öğelerinin gizlenmesi arasında ilişki vardır. Nusayriliğin çeşitli ve farklı inanç biçimlerinden öğeleri içinde barındırıyor olmasının açığa vurulması Ortodoks İslami kesimden baskı görmelerine ve tepki almalarına neden olabilir. Nusayriliğin Uzak Doğu kültürleri, Orta Doğu kültürü, Hristiyanlık, eski Türk toplumlarının Şamanist inançları ve Arap kültüründen etkilendiği görülmekle birlikte, bu bulgulara dayanarak Nusayrilerin etnik kökenleri hakkında belirgin bir saptama yapmak olanaksızdır. Çünkü kültür ve ırk arasında güçlü ve belirgin bir ilişki bulunmadığı gibi, söz konusu kültürel öğelerden çoğunun gerçekte hangi kültürden köken aldığını bilmek de olanaksız görünmektedir. Nusayrilik, Anadolu Aleviliği gibi çoğunlukla eski Türklerin Şamanist geleneklerini bugüne taşıyarak İslami boyadan geçirilmesi sonucunda oluşturulan bir senkretizm değildir. Ancak Nusayri tarihinden de anlaşılacağı gibi, Nusayrilerin, başka kültürel gruplarla olduğu gibi, Türklerle de zaman içinde etkileşime girdikleri söylenebilir (Türk, 2005: 227).

Sonuç

Nusayrilerin Eti Türkü olduğu ve Suriye'dekilerden farklı bir yapıda oldukları savlarının tümü dayanaksızdır. Net olmayan tarihi bilgilere ve ırksal kriterlere dayanarak savunulan bu görüş, gerek Nusayrilerin kendilerini Arap kökenli olarak görmeleri gerekse dil ve kültürel özellikler bakımından Arap özellikler taşımalarıyla çatışmaktadır. Nusayri inancının dayanakları olarak kabul edilen kutsal metin ve kitaplarının Arapça olması da bu savı desteklemektedir. Bu konuda üzerinde durulması gereken asıl nokta, Nusayri halkının kendilerini nasıl tanımladıkları gerçeğidir. Nusayri halkının büyük bir çoğunluğu da kendilerini tanımlarken öncelikle Alevi olduklarını ve Arap kökenli olduklarını kabul etmektedir. Sadece siyasi donanımlı bazı Nusayri aydınları “Nusayri” kelimesinin kendilerini tanımlamadığını, kendilerine “Alevi” veya “Arap Alevi” denmesinin daha doğru olduğunu belirtmektedir. Tüm bunlara dayanarak Nusayrilerin Arap etnik kökenleri hakkında farklı bir görüşü savunmak dayanaksızdır. Ancak Nusayrilerin etnik kökeni konusunda din tarihçilerinin daha derinlemesine araştırmalar yapmaları önerilebilir.

- ANDREWS, P.A. (1992) *Türkiye’de Etnik Gruplar*, (Çev.Mustafa Köpüşoğlu), İstanbul: Ant yayınları.
- ARİNGBERG – LAANATZA, M. (1999). “Türkiye Alevileri – Suriye Alevileri: Benzerlikler ve Farklılıklar”. *Alevi Kimliği*. (Ed. T.Olsson ve ark.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- AYDIN, Suavi. (1998). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*, Ankara: Öteki Yayınevi.
- BAĞI, Resul ve Songül Karahasanoğlu, (2015) “Türkiye’de Yaşayan Arap Alevileri (Nusayriler) in Etnik ve Müzikal Kimliği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar Cilt:14 Sayı:53 S. 48-61.
- BEŞE, A. (2010). “İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayriler”. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 159-182.
- BİLGİLİ, A. S. (2010). “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana- Tarsus ve Mersin Bölgesi Nusayrileri (19-20. Yüzyıl)”. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, S. 54: 49-78.
- DALKIRAN, S. (2003). “Tarih-i Cevdet’te İslâm Mezhepleri II (Dürzilik ve Nusayrîlik)”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21: 201-217.
- ET-TAVİL, M. E. G. (2000). *Arap Alevilerinin Tarihi: Nusayriler*. Çev. İsmail Özdemir. İstanbul: Çiviyazıları.
- DUSSAUD, R. (1900). *Histoire et Religion des Nosairis*, Paris.
- ET-TAVİL, M. E. G. (2000). *Arap Alevilerinin Tarihi: Nusayriler*. Çev. İsmail Özdemir. İstanbul: Çiviyazıları.
- GÜLER, İ. (1994). “Türkiyeli Arap Alevileri”, *Kervan Dergisi*, sayı 42.
- IŞIK, İ. (2014). “Alevî Nusayirlerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları (Adana/Akkapı-Hadırlı Örnekleme)”. *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 248-262.
- MELİKOFF, Irene (1994). *Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- MASSIGNON, Louis (1964). “Nusayriler”, *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: M.E.B. Yay. 365-370.
- OLSSON, Tord (1999). “Dağların ve Şehirdilerin İrfan’ı, Suriyeli Alevilerin ya da Nusayrilerin Mezhebi”. *Alevi Kimliği*. Ed. T.Olsson ve Ark., İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- ÖNDER, A.T. (1999). *Türkiye’nin Etnik Yapısı Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, Ankara: Önderler Yayıncılık.
- PALABIYIK, H. (2010). “Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrîlik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54: 19-48.
- RENDE, C. 1994. “Türkiyeli Arap Alevileri”, *Kervan Dergisi*, sayı 42.
- REYHANİ, M. (1995). *Gölgesiz Işıklar I, Alevilik ve Öncesi*, İstanbul: Can yayınları.
- REYHANİ, Mahmut (1997). *Tarihte Aleviler (Gölgesiz Işıklar-II)*. İstanbul: Can Yayınları.
- SÖNMEZ, S. (1994). “Türkiyeli Arap Alevileri”, *Kervan Dergisi*. Sayı 42. S. 17-19.

- TANKUT, H. R. (1938). *Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında*, Ankara: Ulus matbaası.
- TURAN, A. (1973). *Les Nusayris de Turquie dans la Region de Hatay (antioch)*, (Doktora tezi) Paris: Sorbon Üniversitesi.
- TURAN, A. (1996). "Kitabu'l-Mecmu'u'nun Tercümesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*. Sayı: 8. S. 5-18.
- TÜRK, H. (2005). *Anadolu'nun Gizli İnanç: Nusayrilik, Kültürel Özellikleri ve İnanç Sistemi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- TÜRKMEN, A. F. (1939). *Mufassal Hatay Tarihi*, İstanbul.
- ULUÇAY, Ö. (1999). *Arap Alevliği Nusayrilik*, Adana: Gözde Yayıncılık.
- ULUÇAY, Ö. (2003). *Nusayrilik İnanç Esasları-Tenasüb*, Adana: Karahan Yayınları.
- ÜZÜM, İ. (2007). "Nusayrilik". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Cilt. XXXIII, İstanbul.